

CAPUT QUINQUAGESIMUM SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Promittit Iudeis libertatem e captivitate Babylonica, tum quia ipsi populus ejus erant, et inquit ac indugit tractabantur a Chaldeis; tum no men Dei, quasi suis dereliquentibus, blasphemetur. Sub ei vero intelligit et promittit libertatem a iugo peccati et demonum, quam toti mundo afferat Christus. Unde secundo, relictis Iudeis, ad Christum et Apostolos transit et a volat, vers. 7, dicens: Ecce adsum. Quam pulchri super montes pedes annuntiantis pacem, etc.; diciture Christum fore brachium, et salutare tui, quod vidubunt, quoque fruerent omnes Gentes. Hunc tertio, vers. 11, iubet Apostolus, ut a Iudea exirent, eantque predicatum per omnes Gentes, apud quas tam gloriosum fore Christi nomen praedicat, quem fuit ipsi opid Iudeos, presertim in passione et cruce, inglorius; inde enim cum sis gloriam in toto orbe conformatim (1).

¶. Consurge, consurge, induere fortitudine tua, Sion, induere vestimentis gloriae tuae, Ierusalem, civitas Sancti : quia non adjicet ultra ut pertranseat per te incircumcisus et immundus. 2. Excedere de pulvere, consurge, sede, Ierusalem : solve vincula collis tui, captiva filia Sion. 3. Quia haec dicit Dominus : Gratis venundam estis, et sine argento redimimini. 4. Quia haec dicit Dominus Deus : In Agyptum descendit populus meus in principio, ut colonus esset ibi : et Assur absque illa causa calumniatus est eum. 5. Et numquid milia est hic, dicit Dominus, quoniam ablatus est populus meus gratis ? Dominatores ejus inique agnisi, dicit Dominus, et jugiter tota die nomen meum blasphematur. 6. Propter hoc scit populus meus nomen meum in die illa : quia ego ipse qui loquebar, ecce adsum. 7. Quam pulchri super montes pedes annuntiantis et praedicantis pacem ; annuntiantis bonum, praedicantis salutem, dicentes Sion : Regnabit Deus tuus ! 8. Vox speculatorum tuorum : levaverunt vescem, simul laudabant : quia oculo ad oculum videbunt, cum converterit Dominus Sion. 9. Gaudent, et laudent simul, deserta Ierusalem : quia consolatus est Dominus populum suum, redemit Ierusalem. 10. Paravit Dominus brachium sanctum suum in oculis omnium Gentium : et videbunt omnes fines terrae salutare Dei nostri. 11. Recedite, recedite, exite inde , pollutum nolite tangere : exite de medio ejus , mundamini qui fertis vasa Domini. 12. Quoniam non in tumulo exhibitis, nec in fuga properabatis : praecedet enim vos Dominus, et congregabit vos Deus Israel. 13. Ecce intellegit servus meus, exaltabitur et elevabitur, et subiungitur ei valde. 14. Sicut obstupuerunt super te multi, sic inglorius erit inter viros aspectus ejus, et forma ejus inter filios hominum. 15. Iste asperget gentes multas, super ipsum continebunt reges os suum : quia quibus non est narratum de eo, viderunt; et qui non audierunt, contemplati sunt.

4. CONSURGE, CONSURGE. — Ex praecedentibus patet hæc pertinere, primo, ad liberationem Iudeorum e captivitate Babylonica: hanc enim ejus-

(1) Jam felicia consecraria liberationis filiorum Dei et Ecclesie Christi a peccato et ab iis quae peccata consequuntur, de qua in cap. preced. prosequitur Prophetæ, ita ut sensus proximior qui in aliquibus ad libertatem a captivitate Babylonica referri absolute potest, sensus deficiat, ut jam non nisi de Christo litteraliter accipiendo sit prophetia in hoc capite et sequenti comprehensa.

Pax igitur, declarat Propheta astinendum esse redēptionis beneficium, utpote, *primo*, gloriōsum et ex omni parte plenū et absoluūtū, 1, 2; *secundo*, gratiuūtum, et nullo hominū merito conciliatiū, 3; *tertiō*,

que vastitatem et serumnas descriptis cap. pre-
ced., vers. 17 et sequent. Cum illis ergo haec con-
jungenda et continuanda sunt. Unde Judeis pro-

solvendæ tyrannidi demonis per regem Ægypti figurati, et vindicandæ Deo gloriæ destinatum, 4, 5; quarto, Christi praesentia et prophetiarum eventu confirmatum. 6.

SECUndo, prædictit Apostolos et prædicatores Christi, at-
tentum, pacem, salutem et Dei regnum annuntiatus, 7;
lætam rerum conversionem, gaudium et solatium alla-
tuos, 8, 9; paratam erga omnes gentes beneficentiam

TESTIO, ad eos quibus revelata fuerat vis sanctitatis Iesu, id est Filius Dei, qui erant dispersi per totum orbem, sermonem dirigit ad eos tamen loquitur. inquit Fore

missit, quod per Jerusalem deinceps non transiit incircumcisus, qui cum vaset et subjuget. Loquiatur ergo de tempore quo durabat lex circumcisio- nis; hoc autem fuit tempore captivitatis Babylo- niae, non Romane: tunc enim a Deo sublatu est circumcisio, eisque subrogatus Christi baptis- mus. Ita S. Thomas, Hugo, Sanchez et alii.

per sponsa Dei. Ergo secundum ipsos falsa est haec Propheta sententia, que assertit quod ante per Ecclesiam transierint immundi, sed deinceps non sint traxuntur. Dico itaque sensum esse primo, q. d. Ierusalem, Babylonii aliasque gentes incircumcis et immunda te calcavunt, tibique do- minante sunt, et a dixerunt animae tuae: lau-

Secondo. sub hoc Ierusalem typ., altius spectat, autiplym scilicet Sionis, id est Ecclesie per Christum instauracionem et institutionem, in Iudea et Ierusalem: sensim enim ad Ecclesiam et Christum assurgit, et reddit, ut clare patebit vers. 7. Vide dicta cap. preaced. vers. 47.

Nota : Per ⁊ consurge mons Iudei Jerusalem : primo, ut jacens humi in sordibus et mox littim, se erigit, animos resumat, sequē exhibeat; secundo, ut in haec sui liberatio[n]e torporē et desidium exsuffiat. Deoque advenit, tum ex Babylone, tum sepe capitur stricte, respicuisse seculum presens, sive etatem eorum, qui tum vivunt: post horum enim mortem sequitur nova ætas et generatio, que est quasi alterius rationis et ordinis, ut in computu non veniat.

Secundo, sub Jerusalem intelligit Ecclesiam, g. d. Te, o Jerusalem, o Synagoga, vastarum Chaldeorum et incircumcis; at cum transieris, et transformata fueris in Ecclesiam Christi, nemo incircumcis, id est infidelis et immundus, amplius te vastabit.

CIVITAS SANCTI. — *Jerusalem enim erat urbs Deo Deique culti dicata, Deusque in ea habebat suum templum quasi palatum, in quo residere, urbemque et populum suum videre volebat.*
Verius *“civitas Sancti”* est Ecclesia Christi, in qua Deus habitat et presidet, sua spiritualiter per gratiam, tom corporaliter in Eucharistia. Adde, in Ecclesia sunt sancta Sacra menta, sanctum Evangelium, sancti Doctores, Pastores et fideles, qui sancte servunt sanctam Deo.

Quia non adiicit ultra, ut pertransat per te insinuendus. — Ex hoc loco infurit Pelicanus et Calvinus, peccatores non esse in Ecclesia, sed solum justos et sanctos; sed perperam, nam rotagnat vox ultra. Sensus enim est, q. d. haec transiit per te, Jerusalem, immundus; sed deinceps non transiit; jam autem secundum Calvimum, Pelicanum atque hereticos, Ecclesia sed quod Christus ejus caput, multique in ea sint sancti; hi enim sunt precipua et digniora ejus membrya.

Addit S. Hieronymus per *incircumcisum et impurum*, non intelligi peccatores, sed infideles: tales enim erant Chaldaei, vestigatores Hierosolymae; hi autem non sunt in Ecclesia, ne ad eam perfundantur. Quocirca S. Hieronymus putat idem diehi illi, ut fortius ostendat istud, *Duale, II. Cratene, cap. 43.*

semper etiam ante Christi adventum, constituit soli iustis et sanctis, manquaque in ea fuerunt peccatores: est enim ipsa, inquit, fulvis sem-
bris, quasi loqueretur eam Iudeis in Babylone detinens. Vei certe cum praevaluisse Propheta Iesu item ipsius et omni populo scelerum contaminandam, ipsos Israhelites qui veram Sanctam officiantur, paucos illos non editurum acceperunt ut desererent impiajn Jerusalem, ab Isais quod dictum a Paulo, *H. Corin.* vi, 15: «Quis convenio Christi ad Belial? Aut quis pars fideli cum infidelibus?»

2. EXCEUTRE DE POLVERE. — In quo capivita et via jocuisti, sollicit cum hodi tibi huius strate dicere: «Incurvare, ut transeamus; » jubetur ergo sum liberata, *primo*, se extentre de polvere; *secundo*, consurgere; *tertio*, sedere in pristino so-

¶ disperso sunt congerit et ut pastor ad se colligat, 12.
Quarto, bac? tandem rem magis explicit, et qui rati-
tione futuram erat ut colligeretur p[ro]p[ter]a dei qui erant
dispositi, aemper pro Christum, qui formam servet habebat,
exponit, cuius, primo, vita per doctrinam ei operationem
et gloriatio, 13.; secundo, passio et mors ignominiosa, 14.;
tertio, redemptio ad omnium peccatorum copiosa, 15.;
et regalit; quarto, solvere vincula et jugum Chal-
deorum, ut quasi libera et regina dominetur.
¶ aduerso hec omnia transcribuntur in hostem
eius, scilicet Babylonem, vastandam per Cyram,
cap. XLVII, vers. 1, cui diciatur: « Descende, sed in
pulvere, virgo filia Babylon, sede in terra: non

est solum filie Chaldeorum. » Hec Ecclesie et anime que jugum peccati et diabolus excusit, carnem et mundum calcavit, Christo et collibus se cunjunxit, statum et dignitatem representant, eaque facie est illi adaptare.

3. GRATIS VENUNDATI ESTIS, ET SINE ARGENTO REDIMEMINI. — «Gratis, » id est sine prelio traditi estis Chaldeis; quia bello ab eis capiti rursum gratis et sine prelio redimemini a Cyro: nec enim Cyrus a Iudeis pecuniam accepit, sed potius dedit ad fabricam templi. *Ezod. cap. vi.* Unde S. Augustinus, lib. *Quesit. in lib. Judic. Quesit.* XVII, tom. IV: «Vendidi, inquit, sine prelio, id est donati estis. » Pari modo Gentilites et animaque vis, dum peccavat, gratis, id est sine prelio se vendidit, id est ultra se tradidit diabolo, et gratias, id est sine prelio quod Deo aut Christo offerat, a Christo redimitur. Licit enim diabolus anime peccanti per prelio et mercede offerat voluptates, honores et lucra, uti sagis subinde dat pecunias; tamen haec terrena, brevia, fucata, exilia, et comparatione anime nihil sunt, ac nullus pretio: itaque nihil in diabolus regredit, nisi penas et tormenta eterna. Animam enim vel una, quia ad imaginem Dei creata, tam nobilis est creatura, ut omne surum et argenteum, omnes ocelli et elementa, totusque mundus ejus pretium aquare non possit; quinimum pretium pro ea condignum aliud inventiri non potuit, quam sanguis et vita Filii Dei. Pone ergo in bilance, hinc animam, inde de Christum, et aquabis animo pondus et pretium. Hoc existet in nobis zelum aruanum: esto enim subeamus omnes labores et dolores pro una animalia convertenda, illa tanti est, ut omnis labor et dolor pro illa nihil sit estimandus: pro illa enim omnes suos labores et dolores exsanctavit, totam humanitatem et divinitatem suam impedit et quasi expendit Christus. Caro ergo pretio stetit Christo anima quelibet, cum ipsi anima sine pretio et gratis obveniat hunc redemptio et salus: quia non corruptibilis auro vel argento redempti estis de vana vestra conversatione paternae traditionis, sed pretioso sanguine quasi agni immaculati Christi, » inquit S. Petrus, *epist. I.* cap. i, vers. 18. Ita S. Hieronymus.

Secondo, Deus peccatorum venundat, id est mancipat diabolo, quia diabolus per se nihil juris habet in homine etiam peccatore; sed Deus eum quasi vilissimum mancipium et quasi reum lessa divinae Majestatis, diabolo quasi tortori, punientem et torquendum addicit.

4. IN EGYPTUM DESCENDIT POPULUS MEUS (cum Jacob patriarcha, *Genes. XLVI.*) ET ASSUR ABSQUE ULTRA CAUSA CALUNNIATI EST EUM. — Per Assur Adamus intelligit Salmanasar, qui decem tribus in Assyriam abduxit, sub hec tempora Isaiae. Unde Septuaginta vertunt: *Et violenti abducti sunt in Assyrios;* aut certe Semnacherib, Nabuchodonosor, quem habebat aequitatem ut populi mei regionem invaderet, bellum immane contra illum gererent, captivum abducere? etc....

Secundo, alii per Assur accipiunt Nabuchodonosorem qui, licet Chaldeus esset, dicunt tamen Assur, quia Assyris eaque ac aliis gentibus dominabatur; itaque censem ipsi hic significari captivitatem Babyloniam, et precedentibus verbis *Egyptiam:* per aposopesin enim subiecti oppressionem Judeorum sub Pharaone in Egypto, quasi omnibus notam. Ita Sanchez, Vatablus et alii multi.

Tertio et planius, Assur vocatur Pharaon, obponentiam et crudelitatem: Assyrii enim in Scriptura, quia Judeos sepe diverxerunt et afflixerunt, hinc tyranis sunt typus; sic Pharaon vocatur Assur, *Ezech. XXXI.* 3. Vide dicta cap. viii, vers. 4. Assur enim hic pertinet ad Egyptum; hinc enim sententia priorem de Egypto explcit, que aliqui imperfecta est, hiulea et pendula. Ita Forensis. Adit Cajetanus in *Ezodi i.* Pharaonem qui affixit Hebrewos in Egypto non fuisse Egyptianum, ille enim novisset Joseph ejusque beneficia Egypte prestata, sed Assyrium: passim enim Scriptura his et aliis inculcat captivitatem Egyptianum, utpote gravissimam et longissimam, et quia ejus libertate fuit portentosa per tot plagas a Mose inflictas perque transiit maris Rubri, merso Pharaone; denique quia haec captivitas et liberatio viva fuit imago captivitatis humanae sub peccato, ejusque liberationis per Christum: Assur enim tyranus denotat diabolum, ejusque ministros infideles et hereticos, omnesque persecutores, uti docent S. Hieronymus, Augustinus, Gregorius et ex iis Beda et Rupertus (i).

CALUNNIATUS EST. — Hebraice *pwy asac*, id est, per vim et calumniam affixit et opprimit.

5. ET NUNQUID NIHIL EST IUC, DUC DOMINUS, — q. d. Olim populus meus male acceptus fuit ab Egyptis, et a Pharaone crudeli; sed ego cum illi vindicavi et eduxi, et nunc pari tyrannie premitur a Chaldeis et Nabuchodonosore; quid ergo moror, quin cum liber? Rursum antipete, multo magis premittit totum humanum genus, quasi oryx illaqueatus, genitique sub iugis peccati et diaboli: quid moror? Num patiar humanum genus mihi dilectum, gratis venundatum, servire hosti meo? Non feram: quo circuicis nomen meum magnum, quod in Egypto Mosi et Hebrewis patefactum, rursum patefaciam, ostendamque quod

(i) Aliam haec interpretationem quae non quadam verisimilitudine caret, dat Calmetus: *Egyptiorum quod tam dare multaveri propter afflictionem populi mei, longe minor fuit culpa quam Chaldeorum;* nam Egypti aliquam rationem habere videbantur Jacob filios in servitatem redigendi: advene siquidem erant in Egyptum, obfamem effugerunt, descendebant; nullum jus habebant nisi vindicande regionis que nec ad illos pertinebat, nec illis erat prornissa; et insuper ita multiplicaverunt, ut praenumerat multam suspicione. Egypti moverent. Assur vero, Salmanasar, Semnacherib, Nabuchodonosor, quem habebat aequitatem ut populi mei regionem invaderet, bellum immane contra illum gererent, captivum abducere? etc....

sim *Jehova*, id est Deus et redemptor Israelis, hoc est populi mei fidelis per Christum, quem vindicem ei submittam.

DOMINATORES. — Chaldei, et deinde Romani; item Scribe, Pharisei, Pontifices Iudeorum, tempore Christi: hi populum oppresserunt, opes eorum praetextu religiosis emungeant, ac pro legi Dei doceentes suas Pharisaeas traditiones et superstitiones, itaque populum a Christo averterunt, quin et impulerunt, ut contra eum clamaret: «Crucifige, crucifige. » Ita S. Hieronymus. Pro iniquitate agniti hebrei est *חַלְוָת הַלְוָת*, id est *ululant* quasi in famelici, prede populi inhabentes; vel ululare faciunt, scilicet populum, quem ita opprimit. Ita Vatablus et Forensis.

NOMEN MEUM BLASPHEMATOR, — tum a Gentibus, ut addunt Septuaginta, et ex iis S. Paulus, *Rom. II.* 24, puta a Chaldeis: hi enim Iudees objectant infirmitatem Dei sui, quod non poluerit, aut posset, eos de manu Nabuchodonosoris liberare; tum etiam a Judeis, qui murmurant contra Deum, quod eos permisit capi, et permitter in captivitate deliniri; ideoque nonnulli ex iis a Deo vero ad Bal et idola Chaldeorum, quasi potentiora descendent, uti praedicti Jeremias *cap. XVI.* vers. 13. Ostendit Deus se non tantum cura populi sui, sed et nominis sui tangi: itaque ut illud ab infamia et blasphemia vindicet, missurum se illico Cyrus, qui populum suum Babylone liberet.

Rursum, sub Tito Romani blasphemabant Deum Iudeorum; ipsi etiam Scribe et Judei blasphemabant Deum et Christum eis, erantque causa populus blasphemaret, uti jam dixi. Quid ergo? Veniam, inquit Dominus, et blasphemians hanc retundam, liberabo populum meum, Iudeos scilicet, qui Christo credere volent: hos enim Christiana et vera libertate domabo, propagabo et exaltabo, efficient enim ut eorum fidem, Ecclesia et Christianismus per omnes gentes divulgetur, honoretur et celebretur, siue efficient ut blasphemiae in laudes et gloriam convertantur. Ita S. Hieronymus, Cyrus, et Eusebius, lib. VI *Dei Demonstr.* cap. XXIV.

Moraliter, puto modo nomen Dei blasphematur ab hereticis, Turcis et Paganis, cum vident Christianos, praeferim Eclesiasticos, impure et scelerate vivere: dicunt enim: Deus eorum, vel non est tam sanctus, tam purus, tam libidinosus, osor, ut ipsi iactant, quomodo enim servi, cultores et imitatores ejus essent tam impuri, incesti, scelerati; vel certe non est omnipotens, nec scelerum vindicet, quomodo enim haec tam indigna a suis toleraret, et non fulmine potius vindicaret? Vnde, per quos hoc scandalum venit, ut nomen sanctum Dei blasphemetur!

6. SCIT POPELUS MEUS NOMEN MEUM IN DIEILLA: QUA EGO IPSE QUI LOQUEBAR, ECCE ADSUM. — In die illa, scilicet primo, a Jeremias predicta et praestituta, *cap. XIV.* 12; qua scilicet post 70 annos liberabero eum a Babylone; secundo et potius, qua

7. QUAM PULCHRI SUPER MONTES PEDES ANNUNTIANTI ET PREDICANTIS PACEM! — Arabicus Antiochenus vertit, *quam pulcher est qui annuntiat pacem!* Alexandrinus, *quam decor,* vel *claris suis pedes eorum, qui annuntiant bonum et salutem!* puta pedes Apostolorum, annuntiantium et predicatorum. Ut explicit S. Paulus, *Roman. I.* 15; vel, ut S. Hieronymus (quod in idem reddit) Christi per eius Apostolos loquentis, annuntiantis et predicatorum *pacem,* scilicet cum Deo hucusque hominibus irato, per Christum confortam. Rursum,

« pacem. » id est omnia fausta et prospera, omne bonum. Unde explicans subdit: Annuntiantis bonum, predicant salutem. » Leo Castrinus ex Procopio et Eusebii veritatem ex Hebreo, *prolegerat Jesus*: hic enim est Deus et rex Sionis, ut sequitur: quoniam Hebraeum *תְּשׁוֹרֵעַ* *iesouem*, proprius salomon, non Salvatorem aut Iesum significat, nisi eo schemeata, quo sepe abstracta ponuntur pro concreatis. Accedit Origenes in cap. x ad Roman. vers. 15, qui per *bonum* accipit Iesum: « annuntiantis, inquit, Iesum; » et addit: « Nec metuit quisquam, si nomine bonorum numero multitudinis exposceretur: Annuntiantis Iesum: facile enim intelliges quomodo multa bona sit Jesus; vita bonum est, Jesus est vita; resurrectio bonum est, Jesus est resurrectio; lux mundi bonum est, Jesus est lux vera, veritas, via, sapientia, potentia, thesaurus denique omnium bonorum. Jesus est. »

Aliqui, s. Thomas et Hugo, haec pergunter exponere de nuntio lessissimo libertatis et exitus ex Babylone, Judeis, vel in Babylonie, vel Hierosolymae degentibus allate; verum esto eo alludat, illudque quasi perstringat, tamen proprie et per se loquuntur de Christi Evangelio, deque apostolis illud, ejusque gratiam, salutem et pacem tali mundo predicantibus, ut patet ex sequentibus, quae angustiora sunt, quam ut Iudeis convenienter. Itemque ex Apostolo, Roman. x, 15, qui haec de Apostolis explicat. Apostoli ergo haec tria evangelizant, scilicet pacem, bonum et salutem anime et corporis eternam. Porro « super montes » hoc hecum Evangelium nuntium praedicandum dicit, tum ut significet illud praedicandum quaqueversum omnibus Gentibus, turmatim accurrentibus, tunc enim necesse est ut concionator in locum editum, v. g. montem, concendat, ut ab omnibus turbis audiatur, ut fecit Christus, Matth. v, 1, et post eum Apostoli et vii Apostolici etiam hodie: tum ut significet Apostolos per rupes et montes, per que omnia ardua perterritus alacerit et animos, ut Evangelium ubique predictum. Alludit ad Sion, quem in monte erat sita, et in vicinis montibus speculas (unde et Sion hebraica idem est quod specula) et speculatores habebat, ait Forerius, qui ea quae viderent, celeri cursu per montana currentes ei munierant. Convenit autem mysterium: nam super montana Iudea divulgabant omnia illa, quae in conceptione et ortu Joannis Baptiste, Christi precursors accidenterant, Luc. i, 36.

Mystice, non sunt speciosi pedes, nec ora cornuta Evangelistarum, qui non sunt « super montes », sed humilia et jacentia sectantur; hoc est quod Apostolus dixit Christus: « Vos estis lux mundi, non potest civitas abscondi supra mortem posita, » etc. Hec enim omnium circumspicere, quae ferit oculos, ut glorificant Patrem, qui iam speciosos et fulgidos Apostolos orbi dedit in salutem. Pro speciosi Septuaginta vertunt, ἀρχή, quod tempus, pulchritudinem, curam et sollicititudinem si-

gnificat, ait S. Hieronymus, licet in uno codice sit ἀρχή, uti est et Roman. cap. x, vers. 15: quocire Tertullianus, lib. V *Contra Marcionem*, cap. ii, ex Seplagiata legit: *Quan tempestiv pedes evangelizantium pacem*. S. Cyrilus: *Quan verne* (id est instar veris post hiemem, hilares, floriles et amicti) *pedes evangelizantium pacem!* Alii: *Quan desiderabiles pedes annuntiantum pacem!* Vide dicta Roman. x, 15. Audiant haec et gaudent Hollandie, Anglie, Japonie, China, Indiarum Apostoli; hic Isaiae filius jugiter eis insonet, et ad omnia dura alacerit superanda, eis classicum enat.

Pedes. — Quia Paulus et Apostoli, modesties et paupertatis studio, pedibus fere et baculo innixi (vidi hic in templo S. Pauli, baculum S. Pauli cui innixus Romana est ingressus: solet ei exponi et ostendi in festo et in altari Conversionis ejusdem) paragrabant orbem, implentes illud Christi, *Lucas* ix, 3: « Nihil tuleritis in via. Et quicunque non receperint vos, exentes de civitate illa, etiam pulvere pedum vestrum execuite. » Hinc et iussit eos, « calcato sandallis, » incedere, *Mark. vi, 9*. Unde et de eis canit Psaltes: « Euntes ibant, et flebant, mitentes semina sua. » Atrox hic, ali Forerius, manavit ritus lavandi pedes Apostolorum et Sanctorum pererga venientiam, in primitiva Ecclesia, cuius meminist S. Paulus, *I Timoth. v, 10*, qui etiamnum in nouissimis Religionibus servatur.

ANNUNTIANTIS. — Hebraice est בְּנֵי בָּשָׂר, id est caro, quia Evangelium molles et suavias nuntiat, nimirum, quod Verbum caro factum est; unde et Evangelium S. Matthaei hebraice inscribitur בְּנֵי בָּשָׂר מִצְרָאָת Mathai, id est Evangelium S. Matthaei, scilicet latum et suave ejus nuntium de Verbo incarnato. DILECTIS SION (Sioni, papa Ecclesiæ): *אֶלְעָזָרְךָ רֹתֶשׁ רֹתֶשׁ — non diemon, non peccatum, non mors, non infernus, non Chaldei, uti haec sunt, non etiam rex aut monarca, non Moses, non Jesu, non Samuel, non David, non Angeli, non Cherubim, non Seraphim; sed ipsomet Deus tuus, » puta Messias, qui est sapientia, justitia et sanctificatio tua: hoc est a magno pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, justificatum est in spiritu, » etc., *I Tim. iii, 16*.*

Vox SPECULATORUM, — scilicet, audierat, erisque illa, quam jam retuli, scilicet: « Regnabit Deus tuus; » et illa, quae sequitur: « Gaudent et laudent simili, deseruta Jerusalem. » Sic de Joanne Baptista dictum est cap. XL, vers. 3: « Vox clamantis in deserto. » Vide ibi dicta. Sensus ergo est, q. d. Tui speculatores et Prophetae, o Sion, puta Apostoli, vox non timida, non missilans, non gracilis et submissa, sed audaci, ardenti, sonora et stentorea, qualis dari solet et montibus (1).

(1) Respicit Isaías ad consuetudinem collocare speculatores in turribus, aut speculis montium, qui videntur adventantes, signoque aut voce de eorum adventu monitorant, aut nove luna ortum inquirerent et annuntianten-

S. Hieronymus, Cyrilus, Haymo, Procopius, Adamus et Tertullianus, lib. III *Contra Marcionem*, cap. XXI. Quocire aperte hunc locum citat Apostolus, *I Corinth. vi, 17*, ex eoque probat jubelque ut fideles nimis infidelium commercia, ut sunt conubia, vitent.

Secundo, S. Cyrilus, Forerius et Dionysius per « vasa Domini » accipiunt ipsos fideles eorumque corpora, q. d. Haec olim ventris et veneris erant clausæ; nunc autem sunt vasa Dei, immo tempula Spiritus Sancti; ergo ab omni sorde sunt emundata. Unde jubet Apostolus, *I Thess. IV, 4*: « Ut sciat unusquisque vestrum vas stum possidere in sanctificatione et honore; non in passione desiderii; » et rursum, *I Corinth. vi, 19*: « An nescitis quoniam membra vestra tempulum sunt Spiritus Sancti, qui in vobis est, quem habetis a Deo, et non estis vestri? Empti enim estis prelio magno... Glorificate et portate Deum in corpore vestro. » Mundos ergo nos esse jubet, tanquam hujus temporis Levitas, et ministros divini cultus, quem intrare nobis exhibere debemus. Hie sensus plus est, sed mysticus.

Talis est et S. Gregorii, II part. *Pastor*, cap. II, qui per « vasa Domini » accipit animas: « Vasa, inquit, Domini ferunt, qui proximorum animas ad eternam sacra perducendas, in sue conversationis fidei suscipiunt. Apud semetipos ergo quantum debeat mundari consipient, qui ad eternitatem templum vase viventia in situ propria sponsiones portant. »

Hecc, inquit, mystica sunt: nam ad literam Prophetæ cum in spiritu prævixisset Jerusalem ipsum infidelitate, impietate, omnicie scelere contaminandam, ipsos Israelites qui veram Sion efficiebant, puta paucos Apostolos et Christi credentes, alloquuntur, ut ea ergo ducantur caveantque a fermento, id est a doctrina Scribarum et Phariseorum, atque ab impietate Hierosolymæ: noluit tamquam eam nominare, ne suos populares et ciues offendere. Quocire a pari recte ex hoc loco docet S. Clemens, lib. VI *Const. Apost.* cap. IV, fugiendo esse hereticos et schismaticos, ne impietatum eorum concupiscere efficiantur.

POLLUTUM NOLITE TANGERI. — Alludit ad legem veterem, ex qua, qui tangebat immundam, ut cadavera, menstruatim, carnem a feris lanatam, etc., ceaserbatur immundus debebat purificari; que omnia immunditia peccati significabant, quam hic intelligit Prophetæ. Unde ait: « Mundamini » et « recedite. » Ubi Leo Castrinus ex Cyrillo et Origene, homil. 41 in cap. xx *Levit.*, notat, sanctæ græcie dicti ἄποικος, q. d. Extra terram, extra mundum: ἄποικος enim dicitur quasi ἄποικος, id est sine terra, et enim est privativum, γῆ vel γῆ, est terra. Sanctus enim est, qui supra terram ambulat, qui mundo est superior, qui conversationem habet in celis: quoniam alii rectius censeant, ἄποικος dicitur, id est colendus et reverendus. Ita Tales sane decet esse sacerdotes et viros Apo-

stolicos, ut libere et efficaciter homines carnales et peccatores docere, corripere et emendare possint. Unde S. Augustinus, serm. 18 *de Verbis Domini*, hunc Isaiae locum pertractans, docet nos ab impiis et impietate debere recedere : *primum*, per dissensum, cavendo ne eis consensi umus; *secundo*, per correptionem, arguendo eorum sceleres. Quam mundi debeant esse sacerdos, pluribus ostendit *Levit.* cap. viii, et cap. xxi, in fine.

12. QUONIAM NON IN TABERNACULO EXHIBITS. — Alludit ad Hebreos *Egypto* exentes, qui urgentibus Aegyptiis ob eodem primogenitorum, trepidi, propriepe et tumultuarie, quasi fugientes exierunt, ita ut non haberent tempus fermentandi massam farinae, ex qua cocturi erant panes. Atque ex adverso alludit ad Hebreos Babylonie exentes : illi enim favente, immo iubente Cyro, placide, sensim et commode se ad egressum compararunt, habueruntque olim purificandi se et Levitas, si qui immundum quid tetigissent, ut processerit, hoc enim respicit *ad quoniam*. Imo S. Thomas et Hugo putant hunc esse sensum litteralem, sed verius est ad eum tantum alludi. Sensus enim litteralis est de Apostoli, q. d. Dixi, o Apostoli, exite ex impia Jerusalem, ite ad Gentes, sed prius mundamini, quia habebitis olim vos mundandini, et sancte vos aptandi ad tam sanctum munus predictionis : nam non existit tumultuarie, quasi vicii aut fugientes et timidi, uti *Judei ex Egypto*, sed quasi victores, alacres et impavidi, utpote, qui Iudeorum minas et plagan superaverant et riseris, ut patet *Act.* cap. iv, cap. v et seqq. Rationem subdit, quia Deus eum dixit vester, « precedet vos Dominus, » vosque proteget et dirigit.

13. ECCE INTELLIGIT SERVUS MEUS. — Hic clare agit de Christo. Unde S. Augustinus, lib. XVII *de Civitate*; Justinus, *Contra Tryphonem*; Origenes, lib. I *Contra Celum*, hic inchoat cap. LIII. *Primo*, sunt verba Patris de Filio Christo, « Servus ergo meus, » id est Christus, « intelligit, » hebreoce *ישׁׁבְּלִים אֶתְּנָשָׁלֵךְ*, id est prudenter et strenuo agit, atque negotium redemptoris humanae peragat et perficit. Alludit ad David, qui missus a Saul contra hostes Israelites, in omnibus prudenter se gerezat, *I Reg.* xviii, 5: David enim fuit typus et parens Christi. Ita *Cyrillus*, *Forerius*, *Pugninus* et *Vatabus*.

Secundo, Sanchez : Christus, ait, « intelligit » voluntatem et iussa Patris, id est ei obediet, eaque observabit. Sic dicitur *Psalm. cxxxvii*, 95: « Testimonio tuo intellexi, id est observavi; et *Psalm. xl*, 4: « Beatus vir, qui intelligit super regnum et pauperem : » « intelligit, » id est studet et incumbit levanda miseriae ezei et pauperis : cognitio enim et intellectio mandatorum Dei, in iis qui sunt doctores et obsequentes, qualis erat Christus, ejusque assecurata, est practica, efficax et operatrix.

EXALTAHIS — Christus per suam orationem

doctrinam, efficaces conciones, divina miracula, omnemque gratiam quam omnibus ostendat; adeo ut plebs cum quasi Messiam sit accepta, eumque in Jerusalem cum ramis palmarum, quasi regem triumphantem introductura, et quasi inaugura. Ita S. Hieronymus, *Cyrillus* et *Chrysostomus*, in *Demonstrat. quod Christus sit Deus*.

14. SICUT OBSTUPERUNT SUPER TE MULTI, SIC INGLORIUS ERIT INTER VIROS id est, praeterea viris, hoc enim est hebraice *רַגְלִים כְּמֹתָא*, comparativum) ASPECTUS EJUS. — Est enallage personae, transit enim a secunda ad tertiam, scilicet a te, ad ejus. Vide *Can. XVI*. Sic veritus et *Septuaginta*, q. d. Christus, dum vivet, erit stupori sive admirationi, erit et respectui; Christus erit gloriatus, erit et inglorius. Nam stet plebs initus admirata fuit Christi miracula, doctrinam et vitam; ita mox videns eum inglorium, puta captum, clamatum, lividum, cruentum, conspicutum, defiguratum et crucifixum, despexit; et eodem ore, quo paulo ante clamaverat : « Hosanna filio David! » Benedictus qui venit in nomine Domini, » max clamat : « Crucifige, crucifige cum : » tam est mole vulgus! Ita S. *Cyrillus* et *Chrysostomus* jam citatus. Hunc esse sensum patet ex cip. sequenti, vers. 4: sensus enim ad Christi passionem transferit se Propheta. Unde pro *inglorius* hebraeum est *מְשֻׁחָת*, id est excusus, perditus, corruptus. *Forerius* et *Hebrei* jam pro *מְשֻׁחָת* legunt, *מְשֻׁחָת*, id est *uetio*; unde contrarie verunt, *sicut obstupuerunt*, vel *sibi erunt* (hoc enim significat hebraice *מְשֻׁחָת*) *scaman*, quod passim in malam partem capitul^r super *te multi* (videntes to erucifixum); *sicut unctio aspectus ejus pra viris*, et *forma ejus pra filii hominum*: *uelio*, id est gratia, venustas, beatitudo, q. d. Per crucem visum est Christus deformis, et quasi prodigium et portentum, omnium ludibriis et sibili expositus. At factus est per eam speciosus pro filiis hominum, usque adeo ut nullam aliam formam pulchriorum, majori cum volupitate asperiat et contempletur Christiani, etiam reges et principes, quam formam Christi crucifixi: hi sensus valde respondet Hebreo moderno, cuique antea posset nostra verso Latina, si pro *inglorius* legiret *in gloria*. Verius *inglorius* legitur *passum* Latina Biblia et *Septuaginta*.

Vatabus vero sic verit: *Sicut multi admirabundi obstupuerunt de eo quod aspectus ejus fuerit deformior quam ultius viri, et forma illius plusquam filiorum hominum*, ut non videatur esse humana, sed ovis aut bovis jugulati; *sic stillare faciet gentes multas*, id est, sic pariter dabat genitibus occisionem loquendi de se, quod pro earum salute tanta pati voluerit: *qui et reges eorum eo os suum compriment*. His sensus quoque congruit Hebreo et precedentibus ac sequentibus: opponit enim opprobrio Christi laudem ejus et gloriam, puta, sibilo multorum opponit silentium et veneracionem regum. Et juxta hunc sensum accipi posset

nosta versio Latina, hoc modo: « *Sicut obtupuerunt*, » id est obstupescunt, « *super te multi*, quod « *sic* » (id est tam) « *inglorius erit inter viros aspectus ejus*, » etc., sic « *asperget gentes multas*, » etc. Primum tamen sensus est planissimus et facilissimus, juxta versionem tam nostram quam Septuaginta.

15. ISSTE ASPERGET GENTES MULTAS. — *Asperget*, scilicet, tum sanguine suo ad eas redimendum aqua baptismi ad abundiu[m] earum pecata. Alludit ad Mosaicas Iustitiae et aspergitiones aquae expiatio[n]is, ex cinere vitule rufa confecte. Vide *Hebr.* cap. ix, vers. 13. Ita S. Hieronymus.

SUPER IPSUM CONTINEBUNT REGES OS SUUM, — q. d. Reges vici sapientiam, sanctitatem et miracula Christi et Apostolorum, non audiebunt contra Christum hiscere, aut de eo male loqui; sed silentib[us], dabuntque manus Christo, illumine silen-

tes et reverentes venerabuntur: silentium enim observantiam significat, ut cum juvenes coram semibus, discipuli coram magistris, pueri coram parentibus praे reverentia silent. Ita S. Hieronymus: *sicut enim aperi os symbolum est audacie, procacitatis et inverecundiae; sic claudere os est signum pudoris, subjectionis, penitentiae, observantiae, et interdum admirationis, at forensis*.

QUI QVIUS NON EST NARRATUM DE EO (HOC ET GENTES, ETHNICI ET PAGANI) VIDEANTUR, — divinam sapientiam, gratiam et gloriam Christi et Evangelii. Ita S. Hieronymus et Augustinus, lib. I *De Consensu Evangelist.* cap. xxxi; imo Apostolus, Rom. cap. xv, 21. Non ergo nos conturbent crudelias Christi et Christianorum deformitas, affectio et ignominia: habent enim hec suum decorum et gloriam, proper illam que postea adveniet, *feliciter* et gloriam sempiternam.

CAPUT QUINQUAGESIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Capitul[us] agere, in fine capitulis precedentibus, de Christi passione et ignominia, aequo ac gloria inde consecuta: nemo id ipsum plene et fusa perfractat, adeo clare et plane, ut non Prophetam, sed Evangelistam agere, neque futura prædicere, sed facta et visa narrare videatur. Quocirca hoc caput inscribi posset, Passio Iesu Christi secundum Isaiam. Tam huicenfer enim ejus dolores, condemnationem, verbera, mortem, sepulturam, locum, causam, fructum, socios denique latrones hic describit, ut Judei nihil habeant hic quod objiciant aut respondent, nisi sua sonnia (scilicet hoc capite describit afflictionem et despectum populi Iudaici, quem iam patitur a Christianis et Turcis) : qua ipsius Propheta verbis, mendaci et falsitatis statim convincuntur, uti eos convincent S. *Irenaeus*, lib. IV, cap. lvi; *Justinus Contra Tryphon.*; *Tertullianus Contra Iudeos*, cap. ix; *Eusebius*, lib. III *Contra Iudeos*, cap. ii; *Cyprianus*, lib. II *Contra Iudeos*, cap. xii; *Chrysostomus*, orat. 3 *Contra Iudeos*, et plii; quin et *Chaldeus* haec de Christo, non de populo, accipit: sic enim verit[us] sub nomine capituli: Ecce prosperabit servus meus Messias, exaltabitur et confortabitur nimirum. Sic et R. *Moses Gerundensis* in cap. XXIX *Genes.* Quocirca S. Augustinus, lib. I *De Consensu Evangel.* cap. XXXI, putat hoc de Christi passione et resurrectione vaticinali explicazione non esse: nimirum egent potius pro meditatione, viva sensu et lacrymis. Quas ultimam nobis omniatus hac lecturis suggerat ipse, qui haec in theatrum prodit patiens Christus, tam dolor, quam amor noster! Primo ergo, Christi crucifixus, Iovores, despectus et probra aequo ac constantium, patientiam, mansuetudinem et charitatem, viva hypotopy os oculos subiicit, corumque causam, scilicet peccata nostra, qua ipse in se, ex immenso amore et compassione, luenda et expianda suscepit. Deinde, vers. 9, ostendit mercedem et gloriam ei a Patre repensum, scilicet omnium gentium et hominum, etiam impiorum et potentium, subjectionem; aequo in eos plenum dominium et imperium, per fidem et gratiam in hac vita; per gloriam vero in futura (1).

1. Quis credidit auditui nostro? et brachium Domini cui revelatum est? 2. Et ascendet sicut virgultum coram eo, et sicut radix de terra sidenti: non est species ei, neque decor: et vidimus eum, et non erat aspectus, et desideravimus eum: 3. Despectum, et novissimum

(1) *Miranda sane vel potius deploranda Rationalistarum interpotum audiaca et caciata, cum in clarissima hujus Vaticinali haec fuisse faciliatis, contra universalem SS. Pa-*

trum totiusque Ecclesie traditionem, cum Iudeis excepatis a Christo patiente avertere satagunt, ut vel ad Prophetas permitta a suis existentia passos, vel ad populum